Romanoslavica vol. XLVII nr.1

КАРАШЕВСКИ ЛЕКСИЧКИ РЕЛИКТИ КОНЗЕРВИСАНИ У ПОЈЕДИНИМ СКАМЕЊЕНИМ ОБЛИЦИМА, УСТАЉЕНИМ СИНТАГМАМА И У ТЕРМИНИМА ИЗВЕДЕНИМ ОД ОСНОВНИХ ИШЧЕЗЛИХ ЛЕКСЕМА

Михај Н. РАДАН, Миљана Радмила УСКАТУ

Bien que les idiomes de Carasova soient reconnus par la littérature de spécialité comme archaïques et, jusqu'il y a peu de temps, comme conservatoires, les auteurs de ce travail veulent attirer l'attention sur un phénomène qui y existe et dont personne n'a encore parlé. Ce phénomène se trouve, plus ou moins, en contradiction avec leur conservatisme accentué. Dans l'ouvrage on fait l'analyse d'un corpus restreint de lexèmes de base qui ne sont plus utilisés actuellement, mais qui ont été conservés en tant que reliques lexicales soit dans des constructions figées, soit dans des constructions syntagmatiques / expressions consacrées. Ils existent aussi dans des anthroponymes et toponymes, dans des formes dérivées de la terminologie de certaines sphères de la culture matérielle ou spirituelle.

Mots-clès: anthroponymes, toponymes, Caraşova, reliques lexicales, constructions syntagmatiques

1. Карашевски говори [даље у раду: КГ] познати су у стручној литератури као конзервативни и сврстани су међу најархаичније српске говоре од изузетне важности за српску (и хрватску) дијалектологију и историју језика. Конзервативизам карашевске етничке енклаве и, имплиците, КГ, био је све до недавно условљен конкретним и важним чиниоцима: вишевековно бивствовање на источној периферији српског језичког ареала (највероватније од момента присуства Словена на балканским просторима [Radan, 2000: 211-223; Поповић, 1955: 34, 45-46; Ердељановић, 1925: 294]), те развој у страном, румунском етничком окружењу и католичка вероисповест (у последњих неколико векова) карашевског живља. Живећи вековима у таквим условима, да би сачувала свој етнички идентитет, карашевска се заједница затворила, наравно, колико је то било могуће, и временом постајала све конзервативнијом. Тај механизам самоодбране и отпора према страном утицају функционисао је све до, од прилике, друге половине XX века, а од тада, услед убрзаног развоја друштва (науке, технике), заједница се све више отвара, а отпор је сваким даном бивао све слабији.

BDD-A24133 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:54 UTC)

2. Упркос чињеници да су КГ сачували бројне архаизме скоро у свим својим сегментима, нарочито у фонологији, морфологији и лексици [Petrovici, 1935: 25-224; Radan, 2000: 64-222; Радан, 2008: 101-118; Радан, 2010: 431-444], садашње стање у овим говорима указује на то да у истим тим сегментима КГ, под дејством балканистичких процеса или из других разлога о којима овде нећемо говорити, нису сачували поједине особине (акценат и квантитет, синтетичку компарацију, поједина прошла глаголска времена, неке синтаксичке црте и др.).

3. И у лексици КГ, која је иначе конзервисала знатан број архаичних лексема [Radan, 2006; Радан 2010], има случајева ишчезавања лексема, а тој је проблематици управо посвећен овај рад. Реч је, наиме, о ишчезлим основним лексемама, тачније, такозваних *сема* са основним, примарним значењем. Трагови тих такозваних *прототипичних* лексема (*архисема*) и *сема* са примарним значењем [Драгићевић, 2007: 75-88] конзервисани су у лексемама од њих изведених, дакле у оним са неким *секундарним* значењем из истог деривационог гнезда [Драгићевић, 2007:240], наиме: у устаљеним синтагматским конструкцијама или изразима, у терминима или су пак то скамењени облици лексема у антропонимима и топонимима који се, осим у ономастици и топонимији, самостално данас више не употребљавају у свакодневном комуницирању. Такве лексеме назвали смо *лексичким реликтима* и сврстали смо их у три велике групе у оквиру којих биће у наставку приказани и анализирани.

3.1.1. Лексички реликти у устаљеним синтагматским конструкцијама/изразима

Основна лексема (архисема) □*м***,** иако је њено значење познато Карашевцима посредством школе и средстава јавног информисања (новине, радио, телевизија), није одавно у оптицају, њену семантику преузела је лексема ***па́мет***. Семантички трансфер са прве на другу лексему јесте и могућ и лак, што нам потврђује синонимичност не само наведених лексема већ и израза „*паде ми на ум*“ и „*пало* (*дошло*) *му је на* (*у*) *памет*“. Данас у КГ лексему ***ум*** можемо наћи једино у следећим устаљеним синтагматским конструкцијама (прве четири забележио је и Емил Петрович у својој чувеној монографији): *да ми та́не* <u>*нам*</u> „да се сетим“, *ми тањи́ва* <u>*нам*</u> „сетити се, подсећај“, *не тањи́ва ми* <u>*нам*</u> „не сећам се“ *ми та́нуло* <u>*нам*</u> /синонимни израз: *ми па́ло на⌣па́мет*/„сетио сам се“ (уп.: срп. *паде ми на ум*, рум. *îmi aduc aminte*) [Petrovici, 1935: 92], *у́зми* <u>*нам*</u> „на ум се узети; бери памет; дозови се (к) памети; буди паметан (разуман)“ (уп. и рум. *ia aminte* „дозови се (к) памети”). Савим је видљиво да је аферезом од предлошко-падежне конструкције *на ум* (губљењем иницијалног вокала <u>*у*</u>) и затим колокацијом настао облик <u>*на⌣м*</u> > <u>*нам*</u> које је перципирано од говорника као једна реч. За облик *та́не* (*тањи́ва, та́нуло*) из наведених израза Петрович сматра да је настао регресивном асимилацијом од првобитног израза **да ми* <u>*падне*</u> *на ум* > **да ми* <u>*пане*</u> *на⌣м*

BDD-A24133 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:54 UTC)

(упрошћавањем сугласничке групе *дн*: *падне* > *пане*) > *да ми <u>та́не</u> нам* (асимилацијом *п – н* > *т - н*) [Petrovici, 1935: 122].

Лексема *ме́та* није више у употреби и замењена је румунском позајмљеницом ***ци́нта*** (в. рум. *ţíntă* „исто"). Њу једино налазимо у изразима типа: ***нę ми на́◡мети*** „није ми при руци; нисам навикнут" (в. израз *бити /наћи се* и сл./ *на мети* са истим значењем), ***сęт дę ти на́◡мети*** „седи где ти је згодно", ***ч'и́ни*** (***ради, пиши*** и сл.) ***како́ ти*** /***је***/ /***по***/ ***на́◡мети*** „ради како ти је /нај/лакше (/нај/боље, /нај/згодније)"(као што се види, у свим примерима акценат је померен на проклитику).

Глагола *м□дати* (*се*) нема данас у КГ, сем у изразима: ***што се м□даш та́мо*** „шта се тамо комешаш (врпољиш, мешкољиш); шта то толико радиш тамо без везе", ***што се толи́ко м□даш, не́ка да се м□даш ви́ше***. Место овог глагола користи се глагол ***в□ч'кам***.

Место именице *плѐћа* у КГ користи се именица ***крсти́не*** (pluralia tantum) „леђа, плећа, крсти". Данас именица „плећа" сачувана је једино у предлошко-падежној конструкцији ***лęжи́ на плéћ'и*** /Инстр. мн. ср.; уп.: *и́ду по се́ли, но́се на ра́мени*/ „лежи на плећима", ***спи на плéћ'и*** „спава на плећима", ***је пал на плéћ'и*** „пао је на леђа" и сл. Ове синтагме са лексемом ****плéћ'а*** потврђују да је некада ова именица *pluralia tantum* постојала у овим говорима. Њу данас налазимо као лексички реликт у наведеним конструкцијама или у лексемама изведеним од ње: ***плећ'а́ш*** „столица са наслоном (за леђа, плећа)", ***оплéћ'ак*** /вар. ***оплéћ'е***/ „òплећак, òплеће, кратка женска кошуља до појаса украшена везом" (уп.: *плéчи* м. [ТДР: 576], *плéћи, плéј̑ћи* [Младеновић, 2007: 109], *плéћ'ат* „широк у леђима" (уп.: *плећа̏т,-а,-о* [РКМД, II: 81]).

Ру́па јесте лексема која се у КГ искључиво употребљава место синонимичне лексеме *јàма*, уз напомену да се од ове последње користи једино дериват ***ја́мић'и*** (пл.) у ратарској терминологији: ***ову́ го́дину смо с□јали промпи́ри у ја́мић'и, нę у бра́зди*** (уп.: *ја̏мић* и *јàмић* „јамица за сађење"). Што се тиче именице *пшѐница*, место које се користи само именица ***жи́то***, користи се од ње изведени придев једино у синтагми ***шини́ч'но***[1] ***бра́шно*** (уп.: *пшѐничнӣ, ~ брашно*).

У ову групу сврстали смо и лексеме ***ск□н*** и ***ск□нав, -а, -о***. Прилог ***ск□н*** јавља се у једва неколико конструкција типа: ***ми је ск□н да јем то је́ло*** „не једе ми се то јело (јер је неуредно припремљено, нечисто)", ***ја те ви́кам а тебу́ ти је ск□н да се ду́гнеш*** „није у реду када те ја зовем ти да се нећкаш да ли да устанеш или не" и сл., а нисмо го нашли у речнику ниједног српског екавског говора. Придев ***ск□нав*** [уп.: *ск□нав* „скрнаван, упрљан, нечист", *скв□на̄ван* „укаљан, упрљан; грешан, срамотан"] се такође ретко употребљава: ***то је́ло је ск□наво*** „то

[1] Облик *шини́ч'ни* (<пшенични) настао је аферезом, а неакцентовани *јат*-а (□) изговара се *и* (што је скоро правило у КГ) [в. Radan, 2000: 74-77].

BDD-A24133 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:54 UTC)

јело је неуредно, нехигијенски припремљено, нечисто или неукусно“, ***ск□наво спáње*** „немирно, неугодно спавање (из разних разлога – ружних снова, несанице, лоше простирке/кревата и сл.)“. Ни у овом случају није сачувана основна лексема, глагол *скрнáвити* /*скврнáвити*/.

3.2. Лексички реликти конзервисани у изведеним речима

У КГ не користе се несвршени глагол *пѐвати*, именица *пѐсма* и глаголска именица *пѐвā̄ње*[1], а користе се једино облици свршеног глагола *попéвати* и од њега изведених именица. Тако, од наведеног свршеног глагола користе се облици за презент (*поп□вам*), перфекат (***сам попẹвáл*(*а*) */попивáл*(*а*)**[2]), футур I и II (***лам да поп□вам***; ***бýдем попẹвáл*(*а*) */попивáл*(*а*)**), партицип актива и пасива (***попẹвáл /попивáл, -а, -о***; ***поп□ван,-а, -о***), партицип презента (***попẹвáјућ’и /попивáјућ’и***), потенцијал I и II (***би попẹвáл /попивáл***; ***би бил попẹвáл /попивáл***), императив (***поп□вај***) и, веома ретко (под утицајем књижевног језика), за инфинитив (***попẹвáти /попивáти***). Од изведеница, у фреквентној су употребиименице ***поп□вка*** „пѐсма, пòпēвка“, ***попивáње*** „пѐвāње, попéвāње“, ***припẹвáње*** „„кукање, запевка, запевање, жаљење покојника нарицањем“, као и свршени глагол ***прип□вам*** „нарицати, кукати, запевати, оплакивати покојника“.

Лексеме са кореном *крас-* (*красáвица*, *крâсан / крáсан*, *крáсити* и др.) нема данас у КГ, осим у изведеници ***крáсоњ*** (мн.: ***красóњи***) „клип кукуруза“, добијене променом граматичке категорије и семантичким трансфером придева *красан* за клип (плод кукуруза) [уп. *крáсоња* „име волу, овну“], што указује на важност коју су Карашевци придавали овом по њих основном прехрамбеном производу, кога је, у брдско-планинским условима, ретко када било у довољној мери да се прехрани породица преко године.

Придев *б□з*, *б□за*, *б□зо* и прилог *б□зо* ретко су се употребљавани, тако да се и даље претежно користе придев (у пренесеном значењу) ***љýт, -а, -о*** „*љ҃т*; *б□з*“, односно прилог ***фрúшко*** „*б□зо*“. Коренска морфема *брз* сачувана је у изведеним лексемама ***б□зúња*** (заст.) „плићак, газ кроз који брзо протиче вода реке“ [Petrovici, 1935: 136], ***б□зáк*** „врста рибе“ и у топониму ***Б□завúца*** (Кл).

КГ данас не знају за именицу *ждрéло* али се користи од ње изведена лексема ***ждр□ље*** „оковратни навез на мушкој кошуљи“. Исти је случај и са именицом *жèлудац / жèљудац*, која није сачувана у овом свом основном облику, већ је сачувана у облику (са истим кореном) ***жељýтка*** „бубац“ (уп. покр.:

[1] Почев од друге половине XX века, под утицајем српског (касније и хрватског) језика и средстава јавних информисања, почела су се употребљавати, али ретко, и облици несвршеног глагола (Пр.: *□дем кýћ’и пẹвајýћ’и*) као и именица *п□сма* и дем. *п□смица* (*Јесú ли ч’ул најнóву п□сму Мúрослава □лића ?*; *Смо уч’úли сејдáн у шкýли јéну л□пу п□смицу!*).

[2] У свим облицима овог глагола где имамо неакцентовано ẹ (<□), паралелно, чак и чешће, налазимо облике са и.

BDD-A24133 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:54 UTC)

жѐљудица (призренско-тимочки говори)[РСХКНЈ, V: 338], *жљýчка* „жуч“ [Јовановић, 2004: 398]).

Такође, не користи се данас у КГ именица *кòса*. Она је сачувана само у облику плурала – ***кóсе*** „(свадбена терминологија) специјално припремљене коврџе, коврчице, прамичци крецаве косе које се, након ритуала чешљања младе, стављају млади на чело, испод свадбеног венца“. Иначе, за реалију коју означава именица *кòса* користи се у КГ једино лексема ***кúка.***

Кúша јесте једина лексема која се користи за означавање природне појаве са значењем „атмосферски талог, вода која у капљицама пада из облака“, док је лексема *дȁжд* непозната КГ. У лексици ових говора конзервисана је, међутим, у изведеници *дежденьáк*[1] „даждè(в)њāк, Salamandra (maculosa, astra)“.

Још једна основна лексема - *награ̀јисати* или *огра̀исати*- нестала је из лексичког фонда КГ, али је она конзервисана у од ње изведеним лексемама. Од тих изведеница само је једна по облику изворно словенска, то јест изведена словенским/српским суфиксом: ***оʸгрúсан, -на, -но*** (К, Ј) /вар.: ***угрúсан*** **–** сви КГ/ „рђав, зао, покварен, неповерљив (човек, жена, дете, животиња)“ (овде спада и назив једног дана из народног календара ***Оʸгрúсани /Оʸгрисáни/ ч’етв□так*** (К) „први четвртак за време ускршњег поста, одмах после Поклада; тај четвртак је нерадни дан јер према народном веровању Карашевака онај који би тога дана радио сигурно би охромио, дакле, награјисао/ зато се тако и назива овај четвртак/“). Остале три лексеме, две именице и један придев, изведене су од истог корена али са румунским суфиксима: ***оʸгрисáла, оʸгрисúтул*** „зао, рђав, проклет човек“ и ***оʸгрисúтан, -на, -но*** /син. ***оʸгрúсан/*** и настала су под утицајем румунског банатског говора у којем постоји слична лексема по облику и значењу, иначе словенског порекла (уп. рум. бан.: *ugrisit/ ogrisit, ugrăsît*). Ево неколико примера: ***Тéј ч’лóвик је оʸгрúсан / оʸгрисúтан*** (К, Ј). Треба рећи да је глагол као такав ипак конзервисан у демонолошкој лексици КГ, која се ретко, поготово данас, користи [в. Радан, 2004: 146 - ***награ́шем*** „унесрећити се, настрадати, наићи, нагазити на чини, на мађије“; в. покрајинско *награ̀јисати* са истим значењем].

У КГ није сачувана лексема (именица) *ј҃тро* нити од ње изведене речи (*јȕтāрњū, јȕтрашњū, ј҃тренū, ј҃тренье,* ј҃*трēње* и сл.), осим у прилозима ***сýтра*** „сутра“, ***појýтра*** /син**.: *прикосýтра*/** „прекосутра“ и ***попојýтра*** „трећег дана“: ***Да не дóђ’еш сýтра, нúти појýтра, него по‿ појýтра!***.

Слична је ситуација и са неким лексемама које су конзервисане и коришћене једино у домену карашевских обичаја (терминологија обичаја), од којих наводимо следеће: а) именица *домàћин* није сачувана у овом облику у КГ, али је налазимо у изведеној од ње збирној именици ***домаћ’úње*** „(свадбена терминологија) најближа младожењина или младина родбина, која помаже при

[1] Интересантан је рефлекс е < ь, који је уобичајен једино у насељу Равник (и делимично у једном делу Карашева - Паланкуци).

BDD-A24133 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:54 UTC)

припремању јела за свадбу“; б) именица *кꙗ̑вāр* и глагол *кꙗ̑вати* и изведенице од њих ишчезле су из КГ, а место њих се употребљавају ***букатáр*** (< рум. *bucătár* „*кꙗ̑вāр*“), односно ***гóтвам***; данас се лексема ***кýвар/ кýварица*** (свадбена терминологија), у свом основнм значењу, употребљава једино за особље (родбину) која припрема јело за свадбу (и крштење)[Радан, 2006: 70]; в) у КГ се не употребљава или се веома ретко употребљава присвојна придевска заменица за свако лице *свôј*, а сачувана је у изведеној именици ***свójак*** „(погребна терминологија) некувана храна и пиће која се носи као помоћ породици (из родбине или комшилука) у којој је неко умро као помоћ за припремање даће после сахране“, у придеву ***својитљéв*** „својàтљив“ и повратном глаголу *се својúм* (чешће у облицима множине) „својàтати се, свôјтати се“.

Интересантан је случај лексеме ***славúна*** „славина (на бурету)“ која је сачувана једино у говору Јабалча, најмањег карашевског насеља (седамдесетак кућа) чији становници данас међусобно говоре само румунски (румунским дијалектом), док се у осталим КГ, колико је нама познато, користи једино мађарска позајмљеница ***шајтóв***.

3.3. Скамењени облици лексема у топонимима, антропонимима

Известан број лексема, као што смо већ напоменули (в. т. 3), конзервисан је у топонимији, антропонимији и у другим доменима. Треба прецизирати да те лексеме из састава наведених домена данас не налазимо у свакодневној комуникацији. Део таквих скамењених облика лексема (лексичких реликата) наводимо у наставку овог рада.

3.3.1. Лексички реликти у топонимији

Највише лексичких реликата забележили смо у топонимији. Део таквих топонима образовани су од антропонима, а већи део има у основи неки апелатив. Ради илустрације, наводимо топониме који у свом саставу садрже следеће ишчезле лексеме:

бӓтала „мочварно, неупотребљиво земљиште“ (или *бàтāл* /< тур. battal/ „запуштен, напуштен; тврдо дрво за грађу“): ***Батáловац*** (В - брдо); *бôр* „четинарско дрво рода Pinus“: ***Борýга*** (Т – река; *бор-* + /аугм./ суф. *-уга*); *Војна* (име), *вòјна* /воин: ***Мáли Војнóв*** /вар.: ***Вајнóв***/, ***Вéлики Војнóв*** [1] (К) /< Војна, Војин(ов); уп. имена *Вôјна* и *Вóјна*, *Вòјин* и *Вӧјин*, *Вòин*; презиме *Вójновић* и *Вôјновић* [РСХКНЈ, II: 757, 765, 762-763]/; *в□т /в□т*: ***Ардељанóв в□т*** (К), ***Попóв в□т*** (Л); *вꙗ̑к, вꙗ̑чкӣ*: ***Вуч'кóња*** (Р – брдо и пут), ***Вујáса*** (В - брдо) /у КГ користи се искључиво лексема ***кýрјак*** (м), ***кýрјач'ица*** (ж), микротопоним у К: ***Кýрјач'ица***, ***Кýрјак*** - презиме/; *гâј*: ***Гај*** (Р), ***Гájска стрáна*** (К, Р, Н – брда, В - долина); *гýвно* /*гýмно*: ***Гýна*** /и ***Гýно***/ (К - пољана); *Дàмјан* (име): ***Дамјáново вóћ'е*** (Н); *дӯшнӣк*:

[1] Детаље о облику рељефа које означавају наведени топоними и њиховом формирању види код: Birta, 1993: 439-447;Tomici, 1974: 237-239.

BDD-A24133 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:54 UTC)

Ду́шник (Н, брдо), ***Ду́шнич'ка р□ка*** (Н); *жу̀пān*: ***Жу́пањ*** (Р – брдо и река); *Јо́ца* (име, хип. од *Јò̀ван*): ***Јо́ца*** (Р, брдо); *Јò̀ван* и *Јо́ва* (имена): ***Јò̀ван*** (Л, брдо), ***Јо́вин крак*** (К, брдо); *кàпија* (< тур. *kapı*; данас: ***по́рта*** < рум. *póartă*): ***Рос-капи́ја*** (Кл - брдо); *клӓда* (данас се користи само ***ба́лван*** и ***тру́пац***): ***Кла́ђ'еш*** (Р - брег); *крàгӯj* „кобац“ (данас се користи само лексема ***ко́бац***): ***Крьгу́ја***, ***Крагу́ја*** (Ј - шума); *мàхала*, *махàла* (< тур. mahalle): ***Маха́ла*** (В – махала, део села), ***Го́рња ма́ла*** /након апсолутне асимилације губљењем сугласника *х* и сажимања вокала/ (Р - махала, део села), ***Маха́ла*** (Кл - брдо); *мо̀гила* „камена или земљана хумка, гомила; тумул; брежуљак, хум“ (данас се користе лексеме ***бр□жак***, ***грама́да***): ***Моги́ла***, ***Моги́лка*** (К – брдо, пољана), ***Ма́ла Моги́ла*** (К - пољана), ***Ве́лика Моги́ла*** (К – брдо, пољана), ***Могили́ца*** (К, Н - брдо), ***Крај Моги́ла*** (К - пољана); *пàлāнка*: ***Паланку́ца*** (К – махала, део насеља); ***Мла́ка Паланку́ца*** (Л - махала, део насеља); *Рајко* (име): ***Рајко́вач'а***, ***Ма́ла Рајко́вач'а*** (К - шума); *ру́да*: ***Ру́деш*** (Р - брдо); *стри́ка* /*стри́ко*/(хип. од *стриц*; данас у КГ само ***стри́ч'а***): ***Стри́кин буна́р*** (Н - бунар); *хра̑ст* „дрво“: ***Раста́ч'ко поље*** (К - брег).

3.3.2. *Лексички реликти у антропонимији*

Бројна имена нестала су данас у КГ, али су конзервисана у надимцима или у презименима, као што се може видети из ниже изложене грађе:

Бо̀гдāн (име): ***Бо́гдан*** (К, Кл, Н) – презиме; *Бо̑рка* (хип. од Бориславa, Борјанка ...), *Бо́рко*: ***Бо́рка*** (К, В) **–** презиме; *Бо̑шка*, *Бошко* /хип. од Божан(а), Божидар .../: ***Бо́шка*** (К, Р) –презиме; *Ви́да* (име): ***Видура́ш***[1] (К) – надимак; *Вùкēнтије* (име): ***Вике́нда*** /вар. ***Вике́нтеш***/ (К) – надимак; *Во̑јна*, *Во́јна* (име): ***Во́јна***, ***Во́јнин***, ***Војно́ња*** (Н) – надимак; *въ̏к*: ***Ву́ја*** (К), ***Вуч'и́ца*** (Л) – надимци; *г□дан* /*г□дан*/: ***Г□ђ'а***, ***Г□ ђ'о́ња*** (К - надимак)[в. Petrovici, 1935: 140]; *Дӯмитар* (име): ***Думи́тар*** /у званичним актама/, ***Думи́тер*** /у народном изговору/ (К - презиме)[2]; *Жӣвка*, *Жӣвко*, *Живо̀јин* (имена): ***Жи́вка***, ***Живко́ња*** (К, Кл), ***Жи́ван*** (К, Н), ***Жи́ванић'*** (Кл), ***Живано́ња*** (Н) – надимци; *жумáњак* (*жуманце*)(данас: ***жъ□ту́њак***): ***Жума́нка*** (Кл) – надимак; *□вко*, *□вка* /хип. од Иван, Ивана/ (име): ***□вфка*** (К, Кл, Ј, Н) – презиме; *Јâнко* (име): ***Ја́нкул*** (К, Р - надимак), ***Јанкуља́сић'*** (К), ***Јьнко́вац*** (Л) – надимци; *Јò̀ван*, *Јо́ва*, *Јо́ца* (имена): ***Јова́нић*** (Кл), ***Јо́цка*** (Н), ***Јо́лван*** (К) - надимци; ***Јова́нак*** (Л, В) – презиме; ***Јо́ва*** (К, Ј) - надимак; *клъ̏цати* (данас се употребљава само: ***ч'о́кћ'е***): ***Кљу́цул*** (Ј) - надимак; *кљу́се*: ***Кљу́са*** (Кл) - надимак; *Лӓзāр*, *Ла́за* (име): ***Ла́зар*** (К), ***Лазу́јка*** (К), ***Ла́цка*** (К), ***Лацко́ња*** (Л) - надимци; ***Ла́цка*** (Н),***Ла́цкић'*** (Л, В) – презимена; *Мӓксим* (име): ***Ма́ксим***, ***Максо́ња*** (К) - надимак; *Мари́нко* (име): ***Мари́нка*** (Л) – презиме; *Мӣлица* или/и *Мӣлка*, *Милко* (имена): ***Ми́лкић'*** (К) - надимак; *Мӣлоје*, *Мӣлōјка* (имена): ***Мило́ја*** (К, Кл), ***Мило́јић'*** (Л), ***Мило́јка*** (К) - надимци; ***Мило́ја*** (К) –презиме; *Мӣлош* (име): ***Ми́лош***, ***Милошо́ња*** (К, Кл, Н) – презиме и надимак; *Ми́та* (хип. од *Димитрије*, *Митар и сл.*): ***Ми́та*** (К, Л, Р) – презиме; *Мӣтар* (име): ***Ми́ч'ода***, ***Мич'одо́ња*** (К) – надимак; *нӓна* и *на́на* „мати“: ***На́на*** (Ј), ***На́нта*** (Кл) – надимци; *Нӧвāк* /и *Нòвāк*/ (име): ***Но́вић'*** (надимак -К) и ***Нова́ци*** „(митолошка лексика,

[1] Види етимологију код: Томић, 1974: 219.

[2] Детаље о карашевским антропонимима види код: Томић, 1972: 213-227 и Томић, 1974: 207-240.

BDD-A24133 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:54 UTC)

Карашевци данас највероватније више не знају овај архаизам и његово значење) митска бића дивовског стаса, дивови“ [в. Simu, 1939: 116]; *пúпак*: ***Пипáк***, ***Пипáјка*** (К) – надимак; *рûђ* (данас једино ***ч’ервењúкав***): ***Рúђ’а***, ***Риђ’óња*** (Л) – надимак; *рóда* (данас само ***шт□к***): ***Рóдић’*** (Л) – надимак; *сӱса* (данас: ***цúцка***): ***Сисáк***, ***Сисáјка*** (К) – надимак; *скäла* „степенице, стубе“ (даснас само ***ст□'ба***, ***ст^{b}□'ба***): ***Скалóв*** (К) – надимак; *Станис/л/ав, Стäнко* (имена): ***Станч’úка***, ***Станч’укóњаа*** (К, Л, Р) – надимак; *Стојан*, *Стојислав* (имена): ***Стојáнавић’*** (К - презиме) ***Стојáн***, ***Стојáнка*** (К – презиме и надимак), ***Стóјка***, ***Стојкóња*** (К), ***Цóља*** (К) – надимци; *Тома* (име): ***Тóма*** (К, Кл, Ј,Л, В) – презиме; ***Томúч’ка***, ***Томич’кóња*** (К, Кл, Л) – надимак; *шѐшӣр* (данас: ***паларúја*** < *părăríe*): ***Шешúрка*** (Кл) – надимак.

4. У изложеној грађи приказали смо неке реликтне лексеме, скамењене облике, које су данас конзервисане у неким предлошко-падежним конструкцијама, у изведеним речима, у топонимији и антропонимији[1], а које нису сачуване у свом основном облику (и значењу). Будући да су такве ишчезле основне лексеме ипак конзервисане у неком деривираном, скамењеном или другом облику, доказ је да су оне у прошлости постојале у КГ. У том случају поставља се питање који је разлог што их данас више нема? На такво питање може се одговорити новим, темељним истраживањима. У овом тренутку можемо само слутити да је можда један од разлога мешање карашевских предака староседелаца, припадника првог словенског слоја у Банату, и придошлих избеглица из крајева јужно од Дунава током миграција изазваним турским напредовањем и освајањем српских земаља, нарочито оних из раздобља од XIV. до XVI. века. Познато је, у таквим ситуацијама, да мешање становништва има за последицу мешање говора, а у том процесу првенствено је на удару лексика, али и други сегменти говора. То се, савим сигурно, десило и процесу обликовања КГ.

Периферни, рубни положај КГ у склопу српског језичког ареала и окруженост карашевског живља несловенским, претежно румунским етничким елементом представљају други разлог ишчезавања, нестајања појединих лексема из ових говора (в., од горенаведених примера следеће: *шѐшӣр* → ***паларúја***, ***славúна → шајтóв***, ***кýвар → букатáр***).

Литература:

Драгићевић, R., *Лексикологија српског језика*, Завод за уџбенике, Београд, 2007

Ердељановић, J., *Трагови најстаријег словенског слоја у Банату*, „Niederlův sbornik“, Praha, 1925, стр. 275-308

[1] Таквих лексичких реликата има и у другим доменима, но овде, због ограниченог простора, нисмо их дали.Такође треба прецизирати даграђа у овом раду презентована није у потпуности исцрпљена.

BDD-A24133 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:54 UTC)

Јовановић, В., *Речник села Каменице код Ниша*, Српски дијалектолошки зборник, LI, Београд, 2004, 313-688

Младеновић, Р., *Семантичка и граматичка стабилност именица pluralia tantum у српским* (*словенским*) *говорима на југозападу Косова и Метохије*, Српски језик, књижевност и уметност – Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (31. X – 01. XI 2006), Крагујевац, 2007, стр.97-118

Поповић, Др., Поповић, И., *Историја српскохрватског језика*, Матица српска, Градска штампарија, Нови Сад, 1995

Радан, М.Н., *У походе тајновитом Карашу*. *Етнолошке и фолклористичке студије*, Савез Срба у Румунији, Темишвар, 2004

Радан, М.Н., *Из свадбене лексике Карашевака*, Исследованияпо славянской диалектологии, 12, Ареальные аспекты изучения славянской лексики, Росийяакадемия наук, Институт славяноведения, Москва, 2006, стр. 64-75.

Радан, М.Н., *Значај морфолошких архаизама карашевских говора за утврђи-вање њиховог порекла и старине Карашевака у Банату*, „Romanoslavica", XLIII, 2008, стр.101-118

Радан, М.Н., *Архаична лексика карашевских говора – извор за ближе одређи-вање порекла и старине Карашевака у Банату*, Научни састанак слависта у Вукове дане. Језик и култура, 39/1, МСЦ, Београд, 2010, стр. 431-444

РКМД, I / II: Г. Елезовић, *Речник косовско-метохијског дијалекта*, Свеска прва, Српска краљевска академија, Београд, 1932; Свеска друга, Српска краљевска академија, Београд, 1935

РСХКНЈ, I-XVIII *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, САНУ, Институт за српски (српскохрватски) језик, Београд, 1959-2010

ТДР: Ј. Динић, *Тимочки дијалекатски речник*, Институт за српски језик САНУ, Монографије 4, Београд, 2008

Томић, М., *Антропонимија Карашеваца*, Зборник за филологију и лингвис-тику, књ. XV/2, Нови Сад, 1972, стр. 213-227

Томић, М., *Антропонимија Карашеваца*. II, Зборник за филологију и лингви-стику, Нови Сад, 1974, стр. 207-240

Birta, I., *Karaševci* (*Narodne umotvorine sa etnočoškim osvrtom*), Bukurešt, 1993

Maretić, T., *O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba*, Rad, 81, 82, JAZU, Zagreb, 1886

Petrovici, E., *Graiul caraşovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, Bucureşti, 1935

Radan, M.N., *Lexicul caraşovean în ALR*, *Probleme de filologie slavă*, IV, Timişoara, 1996, p. 137-147

Radan, M.N., *Graiurile caraşovene azi*. *Fonetica şi fonologia*, Uniunea Sârbilor din România - Anthropos, Timişoara, 2000

Simu, T., *Originea craşovenilor*. *Studiu istoric şi etnografic*, Tipografia „Corvin" Lugoj, 1939

Šimundić, M., *Rječnik osobnih imena*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1988

Tomici, M., *Toponimia caraşovenilor*, *Studii şi cercetări lingvistice*, Ed. Academiei RSR, XXXV, 3, mai-iunie, 1984, стр.237-249.

BDD-A24133 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:54 UTC)

Скраћенице за карашевска насеља:

В – Во́дник (румунски званични назив: Vódnic)
Ј – Ја́балч’е (Iabálcea)
К – Кара́шево (Caráşova)
Кл– Клоко́тич’ (Clócotici)
Л – Лу́пак (Lúpac)
Н – Не́рмић’ (Nérmet)
Р – Ра́вник (Ráfnic)
Т – Тило́ри (Tiról)

BDD-A24133 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:54 UTC)